

KIBRIS ADASINDA KADIN EKSENLİ OLARAK ADAK VE İNANÇ DÜNYASINA KESİTSEL BİR BAKIŞ A Profile Glance at the Belief and the Sacrifice World in Cyprus on the Base of the Women

Doç. Dr. Ulvi KESER*

Özet: Kıbrıs adası her zaman göçler ve sorunlar adası olarak kabul edilir. Adanın Osmanlı tarafından fethedilmesinden itibaren geçen süreçte her iki olgu günümüze kadar ve şiddetlenerek devam etmiş ve bundan sonra da devam edecek gibi görünmektedir. Öte yandan adada Türkler yanında Rumlar gibi farklı etnik kökenden toplumların da yaşıyor olması adayı kültürel zenginlik anlamında da farklı bir yere koymaktadır. Kaçınılmaz olarak kökeni Anadolu ve Türkiye'ye dayanan Kıbrıs Türklerinin Anadolu eksenli inançları yanında başta Rumlar olmak üzere adadaki diğer topluluklarla etkileşim içinde olmaları da söz konusudur. Yıllar boyu iç içe yaşamış bu insanların inanç dünyalarında da özellikle adak bağlamında pek çok benzerlikler bulunmaktadır. Bu araştırma her ne kadar Kıbrıs Türklerinin inanç zenginliklerini ve etkileşimlerini ortaya koymayı amaçlasa da doğaldır ki özellikle Kıbrıs Rumlarının yaklaşımları da mercek altına alınacaktır.

Anahtar sözcükler: Kıbrıs, İnanç, Adak, Halkbilim, Gelenek

Abstract: The island named Cyprus is always accepted to be the island of the immigrants and that of the problems through the history. Subsequent to the Ottoman conquer of the island, these above-mentioned two points have continued up to day increasingly and it seems to continue from now on. On the other hand, the fact that the diversity of the communities on the island as well as the Turkish Cypriot society takes the island to a unique point due to the cultural richness of the island. In addition to the beliefs and the sacrifice traditions of the Turkish Cypriots interwoven with Anatolia and Turkish society in the main land, they have very close relations and interactions with the Greek Cypriots and with the other communities on the island. Those people who have lived together so far and their traditions on the beliefs have very common similarities. Despite the fact that this scientific research aims to focus on the Turkish Cypriots and their belief world, it also aims to reflect something from firstly the Greek Cypriots' beliefs and the traditions as well.

Keywords: Cyprus, Belief, Sacrifice, Folklore, Tradition

---

* Doç. Dr.-, Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Giriş

Doğu Akdeniz’de son derece stratejik bir pozisyonda bulunan ve bütün tarih boyunca pek çok uygarlık tarafından farklı nedenlerle işgal edilen veya fethedilmeye çalışılan Kıbrıs adası tarihi süreç içerisinde esasında öncelikle hep kadınlarla anılmış, hep kadınlarla gündeme gelmiş bir adadır (Keser, 2009; 613). Adaya şu veya bu şekilde gelmiş uygarlıkların kültürel değerlerini az ya da çok bu adada bıraktıkları da düşünülürse özellikle sosyal ve kültürel hayatta kadınların da ön plana çıkmaları kaçınılmaz olur. Adanın bu şekilde ünlenmesi veya nam salmasının en önemli sebebi ise Homeros’un Kypris olarak hitap ettiği ve ismi “dalgalardan doğan” (Nesim, 2003; 13) anlamına gelen güzeller güzeli Afrodit’in adası, belki de lanetliler adası olarak bilinmesindedir. Bu noktadan hareket edildiğinde dünyada hiçbir ülkede o ülke kadınlarının namus, iffet ve hayatları bir tanrıça nedeniyle Kıbrıs’ta olduğu kadar sorgulanmamış, aşağılanmamış ve belki de tarihte hiçbir toplumun kadınları Kıbrıs’ta olduğu gibi yargılanmamışlardır (Erdengiz, 2006; 28). Euripides’in bir şiirinde ”Aşkın bir adası var ve ben orada olmalıyım. Aşkın bir adası var ve orada beslenir erkekler için hazlar...” (Luke, 1957; 15) dediği, Homeros’un yazdığı şiirlerde Kıbrıslı olarak betimlediği (Tatton-Brown, 1997;62–68) Afrodit’in adası dünden bugüne ayrıca sorunlar ve göçler adası da olmuştur. Aşk Tanrıçası Afrodit veya Venüs olarak da bilinen Aşk ve Güzellik Tanrıçası, Şehvet Tanrıçası, Kıbrıs’ın Ev sahibesi, Şehvet Tanrıçası, Kıbrıs’ın Metresi, Denizcilerin Koruyucusu, Bereket Tanrıçası, Tüm Her Şeyin Tanrıçası, Altın Taçlı Tanrıça, Hüzünlü Tanrıça, Cennet Tanrıça, Cennet Tanrıça olarak da isimlendirilen bu Fenikeli tanrıçanın bir ismi de Kiprum’dur ve bu durum bakırın Kıbrıs adasına değil tam tersine Kıbrıs’ın bakıra isim babalığı yaptığı gerçeğini ortaya çıkartır. Anadolu mitolojisinde Akdeniz’in köpüklerinden doğduğu ve başına taktığı defne veya zeytin dalından tacıyla Kıbrıs adasının Baf (Kasaba) bölgesine kaçtığı belirtilen Afrodit’in Baf kasabasına yaklaşık 15 kilometre uzaklıktaki tapınağı ve buradaki kayalık Kıbrıs’ta her daim kutsal bir mekân olarak kabul edilmiş ve burada adaklar yakılıp dualar edilmiştir.

Bütün toplumlarda olduğu üzere Kıbrıs adasına da kadın her zaman doğurganlığı ve bereketi sembolize eder. Catherina Cornaro, Kraliçe Berengeria, Cleopatra ve Hala Sultan’a kadar Kıbrıs tarihine şu veya bu şekilde etki eden kadınlar söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu’nun adayı fethi sonrasında adaya gönderilen kızlar ve bazı yeniçerilerin Müslümanlığı kabul eden Hristiyan kızlarla evlenmesi de bu dönemde bahsedilmesi gerekenler arasındadır. Osmanlıdan yakın döneme kadar hep erkeğin ardında kalan, hiçbir güvencesi ve gelecek garantisi olmayan kadınlar aslında tam da hayatın orta yerindedirler; ancak yıllar boyu göz ardı edilmişler, görmezden

gelinmişler ve dışlanmışlardır. Gerek Birinci Dünya Savaşı sürecinde gerekse daha sonraki dönemde kadın Kıbrıs tarihinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Şüphesiz kadınların zaman zaman bilimsellikle hiç alakası olmayan pek çok batıl itikat ve inancın peşinden koşmasının perde arkasındaki sebeplerin de iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Genellikle toplumda ikinci sınıf olarak görülen ve okutulmaktan/okumaktan alıkonularak erken yaşta evlendirilen, kendisi yerine genellikle abisi, babası veya kocası tarafından düşünülen veya karar verilen, asli görevi evinde ideal bir eş olarak çocuk yapıp büyütme olarak görülen kadının sıkıştığı bu çarmıktan kurtulabilmek amacıyla müracaat ettiği yollardan birisi de doğaldır ki inançlar, gelenek ve göreneklerdir.

Kıbrıs adası poligaminin özellikle ekonomik sebeplerle neredeyse hiç yaşanmadığı, kapatma veya metres olarak da nitelendirilebilecek ilişkilerin de son derece nadir görüldüğü bir toplumdur. Türkiye’de başlık parası olarak verilen para Kıbrıs Türk toplumunda neredeyse hiç yaşanmamış, bunun yerine kızların genellikle 10–12 yaşlarında evlendirildiği dönemde nikâh veya ağırlık denilen uygulama söz konusu olmuştur. Ağırlık özellikle düğün öncesinde kızın ailesine maddi destek olabilmek ve onları biraz olsun rahatlatabilmek amacıyla verilen paradır. Nikâh olarak adlandırılan ve 10 lira civarında olan para ise boşanma durumunda rahat yaşayabilmesi veya ekonomik sıkıntılarını bir noktaya göre hafifletebilsin diye kız tarafına verilen para veya yardımdır. Bir genç kızın evlendikten sonra biraz rahat bir hayat yaşayabilmesi ise ancak bir erkek çocuğu dünyaya getirdikten sonra mümkün olabilmektedir. Bunun tersi olur da ailenin ilk çocuğu kız olursa o aile tam manasıyla matem havası yaşamaya başlar ve bu durum sosyal hayata da “Kız mı oldu da somurtursunuz?” veya “Kızınız mı var da keyfiniz yok?” gibi ifadelerle aynen yansır. İmam nikâhının geçerli olduğu özellikle 1950li yıllara kadar erkeğin karısına “Boş ol.” demesi ise boşanma için geçerli tek ifade olarak kabul görmektedir. Kıbrıs Türk toplumunda bir dönem karşımıza çıkan sıkıntılı bir durum ise hizmetçilik olarak adlandırılan bir faaliyettir. Fakir kadınların ve kızların nispeten varlıklı ailelerin yanlarında ve onların evlerinde sabahtan akşama kadar çalışmaları ve bunun karşılığında çok küçük bir ücret almaları yanında öksüz ve kimsesiz kız çocuklarının orfano denilen evlatlık olarak başka ailelere verilmeleri de söz konusudur (Saadet Eseri, 15 Kasım 2008). Daha küçücük yaşlarında evlatlık gibi alınan ve yaşadıkları evlerde karın doyurmaları karşılığında adeta esir veya köle gibi yaşayan bu kızlar evin küçük çocuklarının büyütülmesinde, evin bütün işlerinde ve zaman zaman da ailedeki erkeklerin özel isteklerinde kullanılmaktadır. Öte yandan orfano alan ailelerin pek çoğu bu kızları büyütüp yetiştirdikten sonra evlendirip kendi yuvalarını kurmalarına

yardımcı olurken küçük ücretle çalışan bazı memur ailelerinde bile orfanoları görmek mümkün olur. Örneğin ekonomik sıkıntıların en üst seviyede yaşandığı köylerden yarıcılığa veya ekin işlerine gitmek üzere Lefkoşa, Güzelyurt ve Lefke gibi nispeten tarımın daha iyi yapıldığı bölgelere gitmek zorunda kalan köylüler yollarda karşılarında çıkan köylerde bu kızları bırakırlar; ancak dönüşlerinde maalesef kızlarını bulmaları ise imkânsız olur (Gülten Tilki, 27 Mayıs 2007). Kıbrıs adasında bir dönem ayrıca zenci, halayık veya lala olarak da bilinen ve adaya çeşitli yollarla getirilen Afrikalı kadınlar da söz konusu olmuştur. Yukarıda Kıbrıs'ta başlık parası olmadığını belirtmekle beraber özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasında geçen ekonomik sıkıntıların en şiddetli ve acımasızca yaşandığı dönemde karşımıza Araplara satılan kızlar konusu çıkar. İkinci Dünya Savaşı'nın Kıbrıslı Türkler açısından en acı yönü ise fakirlik, yoksulluk ve ekonomik sıkıntıların cahillikle birleşmesi sonrasında Kıbrıslı Türk kızlarının Araplara satılmasıdır (Keser, 2007;453).

Kıbrıs Adasında İnançlar ve Adaklar üzerine

Kıbrıs adası Doğu Akdeniz'de tarihi süreç içerisinde her dönem stratejik önemini korumuş ve Mısırlılardan başlayarak bugüne kadar pek çok medeniyet tarafından işgal edilmiş ve farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Adanın bu durumu esasında onun Halikarnas Balıkcısı olarak bilinen Cevat Şakir Kabaağaçlı başta olmak üzere Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat gibi dünya uygarlık tarihinin aslında Akdeniz'de başladığını ileri süren edebiyatçılar da olduğu üzere Akdeniz uygarlığı bağlamında evrenselliğini göstermesi açısından da son derece ilginç bir durumdur. Öte yandan Yunancada Megaren olarak bilinen kelimenin Türkçede mağara olarak karşılık bulması, tipik bir Akdeniz şairi olan A. Kadir Bulut'un uğruna şiirler yazıp “en verimsiz topraklara ekildiğini bildirdiği ve ekmeklerini elleriyle tavlamanın Akdeniz insanlarıyla özdeşleştirdiği” (Bulut, 1997; 94) Frenk incirlerinin Kıbrıs adasında ve adanın her iki tarafında Babutsa olarak bilindiği, ayrıca Atina'daki Olimpos Dağı'nın aynı şekilde Antalya ve Edremit'te Kaz Dağları civarında da bulunduğu inandırması Herodot'un evi Akdeniz'in (Bengi, 2007; 11–64) evrenselliği anlamında ilginç örneklerdir. Bu noktadan hareketle ön planda tutulması ve unutulmaması gereken husus ise bölgenin Akdenizlilik ruhunun en üst seviyede yaşatılıyor olmasıdır. Akdeniz salt bir deniz olarak değil sahip olduğu çok geniş coğrafi bölge ve bu bölge dâhilindeki tarihi, fiziki, coğrafi, siyasi ve ekonomik oluşumlar ve bütün dünya uygarlığını etkileyecek özellikleriyle klasik anlamda bir denizler karmaşası değil tam aksine bizzat tarih yapıcı olarak karşımıza çıkar (Matvejeviç, 1987;8–29). Akdeniz'in klasik özelliklerinden birisi olarak hemen fark edilen husus ise düşünülenin aksine dağların ön plana çıkmasıdır ve bu durum ünlü Akdeniz tarihçisi

Fransız F. Braudel'ın Akdenizlilik tanımına da gayet güzel uymaktadır (Braudel, 2002; 16). Söz konusu bu özellik Kıbrıs adasıyla Akdeniz bölgesinin Toroslar silsilesinde yaşayan özellikle Toros Yörüklerinin gelenek ve göreneklerinde bir kesişmenin bulunduğunu farklı örneklerle gözler önüne serer. Bu bağlamda özellikle Akdeniz bölgesinde Toros Yörükleriyle Kıbrıs adasında gerek Kıbrıslı Türk gerekse Kıbrıslı Rumların inanç dünyalarında hayatın pek çok farklı alanında benzerlikler bulunduğunu görmek mümkündür. Şüphesiz bu durum adada Kıbrıs Türkleriyle Rumların inanç ve özellikle adaklarla ilgili faaliyetlerinde de kendisini gösterir ve dini inanç özellikleri bu noktada göz ardı edilerek aşağıda daha ayrıntılı verileceği üzere karşılıklı kilise veya cami ziyaretleri yapılır.

Camiler, Kiliseler, Manastırlar, Türbeler ve Adak Üzerine

Bu bağlamda başta Tarsus, Afşin, Lice, Selçuk'ta olmak üzere dört farklı noktada Yedi Uyuyanlar veya Ashabı Kehf olarak bilinen mağaraların bir benzerinin de bugün Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ndeki Baf (Kasaba)'ta bulunması, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ise Girne yakınlarında olduğuna inanılması, diğer Ashabı Kehf mağaralarının da ikisi Cezayir'de olmak üzere Mısır, Ürdün ve Şam'da bulunması Akdeniz inanç dünyası anlamında kayda değer bir durumdur. Görüldüğü üzere bütün dünyada toplam on bir adet Yedi Uyuyanlar Mağarası olduğuna inanılmaktadır ve bu mağaraların tamamı Akdeniz havzası içindedir. Kıbrıs adasında gerek Türkler gerekse Rumlar tarafından kutsiyetine inanılan, her türlü hastalık, uğursuzluk ve derman bulunamamış sıkıntılara çare olacağına inanılan pek çok yer bulunmaktadır. Kıbrıslı Türklerin Yediler Türbesi dedikleri Girne'ye 5 kilometre mesafedeki Hazreti Ömer Türbesi Rumlar tarafından Ayii Phanontes olarak adlandırılır. Baf'taki Yedi Uyuyanlar Mağarası da Rumlar tarafından Ayios Saranda olarak isimlendirilir. Hazreti Ömer Türbesi'ni ziyaret eden kadınlar burada dertlerine derman olunacağı inancındadırlar ve türbede bulunan 7 mezarın başından bir parça toprağı da dualarını yaptıktan sonra yanlarında götürürler. Yapılan duaların kabul edildiği düşünüldüğü takdirde bu toprak ya geriye getirilir veya en yakın bir caminin bahçesine bırakılır. Bugün Girne'nin Çatalköy isimli köyü civarında ve hemen denizin kıyısında Hazreti Ömer Türbesi olarak bilinen yerde bulunan hayali Yedi Uyuyanlar, Yedi Yatırlar (Sayın, 2002; 25) veya Yedi Kahraman'a ait mezar bu bağlamda önemli bir adak yeridir. Efsaneye göre Kıbrıs adasını soymaya gelen korsanları kovmak üzere buraya atlarıyla gelen Müslüman Araplar korsanları bölgeden kovduktan sonra gözden kaybolurlar. Kıyıda kayalıklar üzerinde nal izleri gördüğünü düşünen köylüler ise bunların Hazreti Ömer'in adamları olduğunu düşünürler. KKTC'deki en önemli ve en yoğun adak yerlerinden birisi de burasıdır. Pek çok adak yerinde olduğu üzere başarılı olmak isteyen öğrenciden evlenemeyen genç kızlara, çocuğu

olmayan anne adaylarından çeşitli sorunlar yaşayanlara kadar insanlar burada adaklar yakmaktadırlar. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı öncesinde burada dua edenler arasında Rumlar da bulunmaktadır.

Kıbrıs Türkleri ve özellikle de kadınlar tarafından kutsallığa inanılan bir başka adak yeri ise halen Lefkoşa'nın içerisinde Mücahitler Sitesi'nin bulunduğu noktadaki bir başka adak yeridir (Emine Hasan; 25 Haziran 1998). Şehidalar veya Üç Şehidalar/Üç Şehitler ve Şehidalar ismiyle de anılan noktada 1571 tarihinde Kıbrıs adasının Osmanlılar tarafından fethi sırasında şehit olduklarına inanılan insanların yattığı düşüncesi bu noktayı da kadınlar açısından önemli hale getirmiştir. Bayram arifelerinde, bayram günlerinde ve özellikle Cuma günleri ziyaret edilen Şehidalar adak yeri de her türlü dileklerin kabul edileceği bir yer olarak kabul edilmektedir (Gülten Tilki; 27 Mayıs 2007). Lefkoşa'da ayrıca Bandabuliyâ olarak bilinen ve halen yenileme çalışmaları devam eden belediye pazarının köşesindeki Tabur İmamı Aziz Efendi Türbesi, hemen yakınındaki restore edilen Karababa Türbesi, 1950-1960'lı yıllarda mücadele tarihinin pek çok sayfasına tanıklık etmiş Tantinin Hamamı yakınlarında olmasına rağmen bugün izi bile kalmamış Kadiri Tekkesi, Asmaaltı'ndaki Kurt Baba Türbesi, Vakıflar İdaresi'nin hemen karşısındaki bir dükkânın vitrininin içindeyken bugün mağaza açılabilmesi için ortadan kaldırılan Akkaş Dede Türbesi, Vakıflar İdaresi tarafından hayata geçirilen proje kapsamında yenilenen Saçaklı Ev'in yanındaki Yitik Dede Türbesi, Costanza Burcu'ndaki Alemdar Baba Türbesi ve Yediler Türbesi de 9 Eylül 1570'de şehrin fethi sırasında hayatlarını kaybedenlerin mezarlarının bulunduğu şehidlardır ve adak yerleridir; ancak bugün maalesef neredeyse tamamı ya ortada yoktur ya da bakıma ve ilgiye muhtaçtır. Esasında Kıbrıs adasında adanın Osmanlı tarafından fethedilmesiyle bağlantılı olarak özellikle 1571 yılına tarihlenen Zeytinlik köyündeki "hayıt ağacı-mezar-kuyu" üçlemesindeki veya Girne'de cemel Gürsel Sokağı ile Namık kemal Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunan ve bölgenin Osmanlılar tarafından alınışı sırasında şehit düştüğüne inanılan bir Bektaşî'ye ait olan ve Kavaklı Dede denilen mezarlık ve hemen yakınlarında Yukarı Girne'ye çıkarken "memişhaneye benzeyen alelade tahta ve kilitsiz kapısıyla" (Sayın, 2003; 112). Rumların daha çok ve alenen, Kıbrıslı Türklerin ise gizlice ve gece yarısı gelip adak adadıkları yerler gibi (Sayın, 2002; 25) birçok Şehida bulunmaktadır. (Nesim, 2009;91). Halen Rum tarafında kalan Ömerge Camisi ve caminin girişinde özellikle Kıbrıs Türkleri tarafından adak yeri olarak kabul edilen ve 9 Eylül 1570 günü surlara bayrak dikerken şehit olan Osmanlı askerinin mezarının bulunduğu Bayraktar Türbesi'nin ise KKTC Vakıflar İdaresi tarafından başlatılan envanter çalışmaları sırasında Rumlar tarafından tahrip edildiği ortaya çıkar (Kıbrıs Postası, 13 Şubat 2010). Gazi Mağusa'da etrafı demir parmaklıklarla

çevrili olan ve halk arasında Canbulat Türbesi olarak adlandırılan mezar ve hemen yanı başındaki incir ağacı (İlgaz, 1994; 13), Larnaka'da Hala Sultan Tekkesi ve Girne'de Hazreti Ömer Türbesi şehidaların bulunduğu yerler olarak en çok mum dikilen, yatır parmaklıklarına, yakınlarındaki akarsu civarındaki ağaçlara, çalılıklara ve doğrudan türbe duvarlarına çaputlar bağlanarak adaklar adandığı yerler arasındadır (Mear, 1992; 18). Aynı yerler dileklerin kabul edilmesi halinde Rumlar ve Türkler tarafından bir kere daha şükran ziyaretine gidilen yerlerdir (Mear, 1992; 18). Şehida mezarlarının veya türbelerinin bu kadar çok rağbet görmesinin sebebi ise buraların adeta birer tedavi merkezi gibi görülmeleri ve mezarlarda yatanların da birer doktor veya psikolog gibi algılanmalarıdır (Hatay, 2006; 63).

Tarih boyunca Kıbrıs adasında özellikle Kıbrıs Türkleri tarafından kutsallığına inanılan en önemli adak ve dilek merkezi ise halen Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ndeki Larnaka kasabası yakınlarında kalmış olan Hala Sultan Tekkesi'dir. Adanın Araplar tarafından 7.-10. yüzyıllar arasında fethi sırasında Hazreti Muhammed'in bir yakını olduğu ileri sürülen Ümmü Haram binti Milhan Hâlid Zeyd Haram Cüdeb Âmir en-Neccâriye el-Ensâriye el-Hazrecîye adına 647-649 yılları arasında Larnaka'nın Tuz Gölü bölgesinde inşa edilen tekke bugün de aynı önemini korumakta olan yerler arasındadır. Jallal ud Din Us Suyuti bu türbeden History of Caliphs'de "...Hala Sultan bir kaza sonucu öldü ve geleneklere göre Larnaka'nın yaklaşık 4 mil dışındaki büyük tuz gölünün en uzak kıyısına gömüldü. Mezarının üstünde kendi adını taşıyan tekke bulunmaktadır. Burası adanın en çok ziyaret edilen Müslüman mabedidir ve İslam dünyasının da en kutsal yerlerinden birisidir. Yöre denize komşudur ve Müslüman gemileri oradan geçerken ona saygı olarak bayraklarını yarıya indirirler..." (Atun, 2005; 20) diyerek bahseder. Kıbrıs Türklerinin Kâbe'si olarak kabul edilen bu kutsal mekân aynı zamanda adakların da en yoğun yaşandığı yerler arasındadır. Türbenin etrafına ve içine mum yakılmasından çaput veya bez parçası bağlanmasına, civardaki fakir fukaranın karnının doyurulmasından zeytinli bitta dağıtılmasına ve kurbanlar kesilmesine kadar pek çok farklı şekillerde adakların gerçekleşmesi dilenen bu yerde inanışa göre havada asılı duran dev bir taş bulunmaktadır. İnanışa göre Mekke'den veya Hira Dağı'ndan geldiği belirtilen bu taş hem Hala Sultan'ın mezarını korumakta hem de bütün İslam âleminin koruyuculuğunu yapmaktadır. İskele yakınlarında attan düşerek öldüğüne inanılan Hala Sultan'ın mezarı daha sonra kaybolmaması için bölgede bulunan iki büyük antik sütunun üzerine konur. Havada asılı durduğuna inanılan taş ise mezarın üstündeki gölgelik olarak kullanılan taştır ve altına konan desteğe rağmen insanlar tarafından havada boşlukta asılı durduğuna ve bunun erenlerin gücüne bağlı olduğuna inanılmaktadır. Hala Sultan Tekkesi'ni çocukluğunda ziyaret edenlerden Çağla Konuloğlu

anılarında o anı “...İlk gittiğim gün Hala Sultan’da benim en çok ilgimi çeken kapkara bir bezle örtülmüş küp şeklinde büyük bir şeydi. Görür görmez dikkatle baktım, baktım fakat ne olduğunu bir türlü anlayamadım. Annem onun gökten düşen ve havada durduğu iddia edilen bir taş olduğunu anlattı. Duyduklarıma inanmadım ve ‘Madem öyle açsınlar da görelim.’ dedim. Annem ‘Örtüyü açmazlarmış çünkü gebe bir kadın taşı gördüğünde çocuğunu düşürmüş. O yüzden o gün, bugün taşı örtülü tutarlar. İnsanlar da sadece etrafında dönerler ve dilek tutarlar...’ dedi.” (Konuloğlu, 133) diyerek aktarır. Aynı şaşkınlığı yaşayanlardan birisi de hemen bütün Kıbrıslı Türk çocukları gibi bu araştırmanın yazarıdır. Özellikle bayram arifelerinde, dini bayramlarda ve Cuma günleri ziyaret edilen Hala Sultan tekkesi 2004 sonrası Kıbrıs Türklerinin adak yakmaya devam ettikleri yerler arasındadır. 1963 sonrası Kıbrıs’ta yaşanan çatışma sürecinde EOKA ve Rumlar tarafından tahrip edilen türbe daha sonraki süreçte Birleşmiş Milletler Kalkınma/Geliştirme Programı (United Nations Development Program) kapsamında yeniden düzenlenmiştir. Bu türbeyle ilgili olarak Kıbrıs’ta inanılan bir başka husus ise kutsal olduğu ileri sürülen dev bir yuvarlak taşın türbe içerisinde ve havada asılı olarak durduğu şeklindedir. Burada belirtilmesi gereken husus ise genellikle hastalıkların, kötü ruhların, şanssızlıkların bertaraf edilebilmesi için yapılan adak ziyaretlerinde cami, türbe veya kilise gibi kutsal yerler arasında Rumlar ve Türklerin fark görmemeleri ve cami veya kilisede bu amaçla adak adanması veya dua edilmesinde hiçbir sakınca veya tereddüdün yaşanmamasıdır.

Kıbrıs adasında Türklerle Rumların inanç dünyasında ortak adak adama konusunda en bilinen ve hala devam ettirilen bir gelenek ise bugün adanın en kuzey ve en uç noktası olan Zafer Burnu’na yakın Apostolos Andreas Manastırı’nda yaşanır ve Hristiyanlığa ilk inananlardan Aziz Andreas’ın sık sık uğradığı bir yer olduğuna inanılır ve buraya giden gerek Türk gerekse Rum kadınların sağlık sorunlarına çözüm, evlat sahibi olamayanlarla evlenemeyenlerin dertlerine hep birlikte çare aramaları da hep bu yüzdendir. Rumların Apostolos Andreas, Türklerin ise Hazreti Süleyman’ın Mucizesi olarak adlandırdıkları manastır özellikle kayaların arasından akan küçük bir suyun bugün bile bütün herkes tarafından kutsal kabul edilmesi nedeniyle her türlü adak ve dileğin yapıldığı yer olarak önemini korumaktadır. Özellikle bu manastır gibi yerlerde yapılan bir başka ilginç olgu ise insanların hangi sorunlarına çare arıyorlarsa onunla ilgili resim, plaka, fotoğraf, kolye gibi eşyaları adak adanan yere bırakmalarınıdır. Bugün söz konusu bu manastırın içinde özellikle Nisan 2004 sonrasında sınırların karşılıklı açılmasıyla birlikte toplumun her kesiminden insanların bıraktıkları bu türden eşyaları görmek mümkündür. Gözleri görmeyenler, kötürüm ve sakat olanlarla çocuğu olmayanlar tarafından manastırın içine

birakılmış çocuk resimleri veya çocuk eşyaları, herhangi bir uzvuyla ilgili sorunu olan insanların kolunun, bacağına metal plaka üzerine yaptırdıkları resimler, evli çiftlerin resimleri yüzlerce örnek arasındadır. Özellikle Rumlar tarafındansa kayalar arasındaki bu kutsal su bidonlara doldurularak götürülmektedir.

Bu arada özellikle çocuğu olmayan kadınlar, evlenemeyen veya evde kalacağından endişe edilen kızlar ve anneleri, evlilik hayatında sorunlar yaşayan kadınlar tarafından adaklar yakılmak üzere adanın farklı bölgelerindeki manastırlara, tekelere, azizlere, evliyalara gidilir ve tez zamanda dileklerin yerine gelmesi için mumlar yakılır, dualar edilir veya çaputlar bağlanır. Kıbrıs Türk kadınları bu amaçla genellikle Larnaka'daki Hala Sultan Tekkesi ve özellikle yağmur duası için de kullanılan Lefkoşa'daki Mevlevi Tekkehanesi'ne (İslamoğlu, 2004; 180), ayrıca Limasol (Leymosun)'da bulunan Piri Dede Tekkesi'ne, Gazi Mağusa'da Kutup Osman Tekkesi'ne, Baf (Kasaba)'da Mehmet Bey Ebubekir Camisi'ne, Aşağı Baf'ta da Hacı Mehmet Baba Tekkesi'ne giderlerken (Topal, 2006; 29), Rumlar ise Karpaz Burnu'ndaki Apostolos Andreas Manastırı'na giderler (Bağışkan, 1997; 51). Adakların yerine gelmesi durumunda ise örneğin yeni doğan çocuklara da adak yakılan yerlerle ilintili olarak Sultan, Derviş veya Dervişe isimleri verilir. Yağmur duası için adak ve dua yeri olarak kullanılan yerlerden birisi de bugünkü Ercan Havalimanı yakınlarında bulunan ve 40 şehidin türbesinin olduğuna inanılan Kırklar denilen yerdir (Jeff Ertughrul, 18 Ekim 2008)

Apostolos Andreas Manastırı burayı ziyaret eden kadınlar tarafından özellikle kötürüm olan hastaların iyileşmesinde, çocuğu olmayan kadınların evlat sahibi olmalarında, ayrıca evlenemeyen insanların da eş bulmalarında uğurlu sayılan yerler arasındadır. Tıpkı adanın diğer yerlerinde Rum ve Türk kadınların ziyaretlerinin bitiminde yaptıkları gibi burada da manastıra genellikle bir çaput parçası bağlanır, mumlar ve kandiller yakılarak adaklar adanır. İstenilenlerin gerçekleşmesi halinde ise aynı kişi manastıra tekrar gelerek daha önce bıraktığı çaput parçasının yerine dileğinin gerçekleştiğini gösteren bir başka emare asar. Bugün itibarıyla manastırın başköşesinde bulunan panonun üzerinde evlat hasreti, eş bulamama, hastalıklardan muzdarip olanların bıraktıkları yüzlerce zincir ve kolye bulunmaktadır. Ayrıca küçük çocuk resimleri veya evlilik resimleri de bu insanların dileklerinin kabul olduğunu gösteren resimler olarak aynı yerdedir.

Hazreti İsa'nın 12 havarisinden birisi olduğuna inanılan Josef'in Yahudilerce öldürülerek Salamis yakınlarında gömüldüğü noktaya MS 477 yılında yaptırılan manastır bugün manastırda yaşayan papazların yaptığı heykeller ve ikonların sergilendiği KKTC'nin en büyük İkon ve Arkeoloji Müzesi olarak da faaliyettedir. Saint Barnabas Manastırı olarak bilinen ve

Hristiyan âlemi için kutsal kabul edilen bu yer manastırın bahçesinde mezarın da bulunmasından sonra çok daha büyük bir kutsiyet kazanmıştır. Saldırılarına karşı korunmak amacıyla yeraltı kayalıklarına oyularak yapılan mezar adayı ziyaret eden herkesin adaklar adadığı, mumlar yakarak dileklerde bulunduğu bir yer olmuştur. Bölgede halen diğer yeraltı mezarları ve yer altı şehrinin ortaya çıkartılabilmesi için arkeolojik kazılar devam etmektedir.

Öte yandan Kıbrıs adasında özellikle kadınlar tarafından büyük bir içtenlikle kabul edilen inanışlar arasında tavuğun horoz gibi ötmesi, baykuşun gece vakti ötmesi, kara kedi görülmesi veya kara kedinin önünüzden geçmesi, köpeğin acı acı uluması, bütün köpeklerin aynı anda havlamaya başlaması, gerçek hayatta veya rüyada bir köpeğin birisini ısırması halinde o kişinin kuduz olmaması için “Köpeğin Düğünü” denilen büyük bir ziyafet verilmesi de bulunmaktadır. Ayrıca öküzün son derece uğurlu ve bereketli olarak görülmesi, “sağlığında boyunduruk çalanlarla boyunduruk yakanlar Allah’ına can veremez ve vizileyerek ölür.” inancı da kadınlar tarafından dile getirilen hususlar arasındadır. Çocuğu olmayan veya düşüren kadınlar ise Cıvısal (Cevizli) köyündeki Banaya Kilisesi’ni ziyaret ederler ve kilisedeki Banaya (Meryem Ana) ikonunu üzerindeki Meryem Ana Kuşağı’nı bellerine bağlarlar (Bozkurt, 2006;56), uçkurlarını ise orada bırakırlar. Çocuğun doğmasının ardından kuşağı götürüp uçkurlarını geri alırlar. Yeni doğan çocuk anne veya kadının annesi tarafından yağlanıp tuzlanır ve Tuz Gömleği denilen bir gömlek giydirilir. Bu gömlek iyi huylu, başarılı, akıllı ve ailenin uygun bulduğu bir kişiden alınır. Türklerden ziyade Rumlar tarafından kutsal kabul edilen ve adak yakılan bir başka kilise ise Güzelyurt’ta bulunan Saint Mamas Kilisesi’dir. Halen KKTC’deki ikinci İkon Müzesi olarak da faaliyette bulunan bu kilisedeki Meryem Ana ikonunun gözlerinden yaşlar geldiğine inanılır ve Rumlar tarafından özellikle Pazar günleri burası ziyaret edilerek adaklar yakılır. Zeytinlik (Templos) köyündeki Suyun Gözü ve Şahmaran denilen nokta kadar hemen yakınlarındaki Âşıklar Kilisesi olarak da bilinen Faneromeni Kilisesi kısmeti kapalı genç kızlar, kızlarına hayırlı bir kısmet arayan anneler ve sevdiğine kavuşmak isteyen gençler tarafından ziyaret edilen ve adaklar yakılan yerler arasındadır.(Nesim, 2009; 90) Doğu büyüküğü Zeytinlik köyüyle ilgili çok değerli araştırmaları bulunan Ali Nesim bu adak yerinden bahsederken “...Annem Emete Hasan kambur kiliseden bahsederken hep ‘Meryem Anamızın evi’ diye söz etmiştir. Kiliseye girip mum yakmak, dilekte bulunmak bu nedenle hep doğal sayılmıştır...” (Nesim, 2009; 90) der.

Tütsüler, Adaklıklar ve Kullanılan Malzemeler

Öte yandan Anadolu’da sadece Mersin ve özellikle Anamur ilçesinde yetişen ve bu bölge insanları tarafından Murt olarak bilinen bir tür

Mersin ağacının aynı şekilde Kıbrıs adasında da yetişmesi ve bu bitkinin her iki toplumda şaşılacak bir benzerlikle gerek düğün törenlerinde gerekse ölüm törenlerinde kullanılması, aynı bitkinin isminin neredeyse üç kutsal kitapta ve Latin kökenli dillerde “Murt, Mirt, Mirth, Myrth” gibi farklılıklar göstermekle birlikte aynı olması, Mersin ilinde bu bitkiden gelen ismiyle Mut olarak bilinen bir ilçenin bulunması Akdeniz’in evrenselliğinin bölgesel yerelliği kaynaştırması ve Akdeniz inanç dünyasının benzerlikleri bağlamında önemlidir. Mitolojide Afrodit’in güzelliğini kıskandığı Miryna’nın babası Kıbrıs Kralı Kinyras’a âşık olması ve babanın tam kızını hançerleyeceği sırada kızın bir Mersin ağacına dönmesi de bu ağacın kutsallığını ortaya koyar (Beratlı, 2000; 17). Masumiyetin sembolü olarak Miryna’yı kurtaran ve o günden sonra kutsal olduğuna inanılan Murt (Mersin) yapraklarının bereket tanrıçasının saçları olduğuna da inanıldığından doğurganlığı simgelemesi yanında hayatın devamlılığını da gösterdiğinden Murt bitkisi sadece düğünler gibi şenliklerde değil mezarlık ziyaretlerinde de çok sık kullanılmaktadır. Gelinin yaşayacağı evin kapısına geldiğinde başından aşağı dökülen ve sazrak adı verilen çeşitli kuruyemiş ve şekerlerle dolu elek veya kalburun içinde ayrıca murt yaprakları da bulunur. İnsanlar ayrıca adak yerlerine gittiklerinde veya mezarlık ziyaretlerinde de bu bitkinin dallarından götürmeyi ihmal etmezler.

Bugün Kıbrıs’ta da tıpkı Anadolu’da olduğu gibi kadın merkezli sosyal hayatın içerisinde pek çok ortak özellikler bulunmaktadır. Aynı durum özellikle kadınlar tarafından ardıç, defne ve zeytinin kutsama, nazardan korunma ve iyi dilek temennileri için kullanılması sırasında da ortaya çıkar. Özellikle zeytin bugün adadaki her iki toplum tarafından da neredeyse aynı ritüeller çerçevesinde değerlendirilen ve adeta tanrısal bir özellik kazandırılan mitolojik bir değer konumundadır. Bugün sadece Gazi Mağusa’daki otantik Melandra Evi’nde bulunan 150 okkalık zeytinyağı küpleri eski Kıbrıs evlerinin ve tarımla geçinen ailelerin olmazsa olmazları arasındaydı. Aynı evlerde bulunan bir başka şey ise zeytin yaprağı tütsülüğü veya buhurdanlığıdır ve bu buhurdanlıklar bugün de neredeyse bütün Kıbrıs evlerinde bulunmaktadır. Zeytin yapraklarının küçük bir kâse içerisinde yakılmasıyla oluşturulan tütsünün kötülüklerin uzaklaştırılması için kullanılması adanın her iki yanında da devam ettirilen bir gelenektir ve insanlar başta evlerini, çocuklarını, ailelerini, misafirlerini, hoş sohbet bir vakit geçirdikten sonra orada bulunanları her türlü nazardan, kem gözlerden ve kötülüklerden korumak için bu zeytin tütsülüklerine müracaat eder. Adanın her iki tarafında eve gelen misafirin tütsülükte yakılmış zeytin yaprakları ve zeytin tütsüsüyle karşılaşması, evdekilerin genellikle ailenin en büyüğü tarafından hazırlanan zeytin tütsüsünün dumanını elleriyle kendine çeker gibi yapıp “Çatlasın, patlasın, gözü olanın gözü çıksın.” dedikten sonra

“Kara gözlünün, çatık kaşlının, seyrek dişlinin, baldırı kıllının, kokar ağızlarının koyduğu gözü evimizden defolsun gitsin.” diye temennilerde bulunması bugün de Kıbrıs’ta en çok karşılaşılan durumlardan birisidir. Ayrıca gidenin tez vakitte ve sağ salim dönebilmesi amacıyla arkasından dökülen suyun içine azıcık da zeytin yaprağı konulması da bu yüzdendir. Aynı durum kültürel kaynaşmanın sonucunda Rumlarda da karşımıza çıkar. Bu durum esasında “Dünyanın 7 Harikası” olarak bilinen anıtların neredeyse tamamının Akdeniz kültürünün bir parçası olmasıyla da kolaylıkla izah edilebilir. Asya, Afrika ve Avrupa’ya kıyı veren ve Fransız İhtilali’nden Aydınlanma Dönemine kadar pek çok gelişime de ev sahipliği yapan Akdeniz uygarlığı toplumların kültürel ilişkileri açısından da son derece geniş, karmaşık ve birbirinden ayıramaz değerler ortaya koyar.

İnançlar, gelenek ve göreneklerin uygulanması ve yaşatılması anlamında kadınlar hemen bütün toplumlarda olduğu gibi Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumunda da bunların yaşatılması faaliyetlerinin tam orta noktasında bir yer işgal ederler. Salı gününün uğursuz kabul edilmesi, sabah güneşinin üzerlerine doğmasının uğursuzluk sayılması, yılbaşında yapılan pasta ve çöreklerin içine para vs saklanması ve parayı bulanın o yılın şanslısı ilan edilmesi, bu paranın uğur kabul edilerek saklanması da bunlar arasındadır. Örneğin gece olunca komşuya su, kalbur, elek, yumurta, ateş verilmesinin evin bereketinin eksileceğine, uğursuzluk getireceğine, eve acı geleceğine, kötü şeyler olacağına inanılması ve uğursuz sayılması Anadolu’da da olduğu üzere genellikle kadınlar tarafından ileri sürülen hususlardır. Böyle bir durumla karşılaşıldığında gerekirse yıldız görmesin diye bir beze sarılması, üzerine kömür konulması, hem kapının ve hem de verilen şeyin kömürle çizilmesi, üzerine tuz atıldıktan sonra verilmesi söz konusu olabilir. Bu arada Anadolu’da Hıdrellez olarak bilinen gün Kıbrıs’ta Rumlar ve Türkler için Mart Dokuzu veya Eski Mart Dokuzu olarak bilinir. Örneğin Zeytinlik köylülerinin Şahmeran ve Suyun Gözü’nü ziyaretleri hep bu döneme rastlar.

Adak Yeri Olarak Taşlar, Kayalıklar ve Tabiat Unsurları

Kıbrıs’ta bir kale üçlemesi olarak nitelendirilen ve Romalılar zamanında adaya kuzeyden yapılabilecek saldırılara karşı koyabilmek amacıyla bir savunma hattı oluşturan Saint Hillarion, Buffavento ve Kantara Kalesi de bütün tarihi süreçte Roma’dan başlayarak Bizans, Venedik ve Lüzinyan döneminde de kutsiyetini koruyan yerler arasında gösterilir ve adanın en yüksek noktalarında bulunan bu kalelerin surları da adak yeri olarak duaların edildiği ve zaman zaman çaputların bağlandığı bir yer olur.

Kıbrıs adasında özellikle kadınlar tarafından pek itibar edilen ve gerek Güney Kıbrıs’ta gerekse adanın kuzeyinde içlerinde Afrodite gibi tanrıların, ayrıca kötü ruhların veya şans meleklerinin bulunduğuna inanılan

pek çok taş bulunmaktadır. Bu taşlara gördükleri işlevlere göre Azize Taş, Kötü Taş, Azize Delikli, İyi Kadın Taşı/Petros Tis Galis Yeneges veya İyi Kadın/Gali Yenega gibi isimler verilmektedir (Bağışkan, 1994; 5). Söz konusu bu taşlar genellikle bir insan boyundan daha büyük olan ve üzerinde genellikle bir insanın güçlülükle de olsa geçebileceği kadar bir delik bulunan taşlardır. Taşların bulunduğu yerler ise arkeolojik sit alanları, değirmen civarları, bazı kutsal mekânlar ve su yatakları gibi yerlerdir. Öte yandan Baf (Kasaba) yakınlarında Mamonya ile Fasula köyü arasında Kadın Taşı denilen ve kucağında bir çocuk taşıyan kadına benzetilen taşa gelen kadınlar Galiyenega denilen çitlembik dallarına çaput parçacıkları bağlarlar ve adak yakarlar (Bağışkan, 1997; 39). Ayrıca Girne-Lefkoşa arasındaki bölgede Topak Taş veya Bardağın Taşı olarak bilinen nokta da Zümrüdü Anka kuşunun yuvası olarak adlandırıldığından kutsal kabul edilir ve bu taşla ilgili olarak Türklerin de, Rumların da efsaneleri söz konusudur (Sayın, 2003; 110). Söz konusu bu taşlar ve üzerlerindeki kutsal kabul edilen ayak izleri ise Sadrazamköy ile Kayalar köyü arasındaki Ay Yorgi Kilisesi, Larnaka'da Aziz Yorgi Kilisesi, Paşaköy'de bulunduğu inanılan Aziz Spiridon'un ayak izleri, Karaoğlanoğlu (Ayios Yeorgios)'da Aziz Phanourius ile atının ayak izleri ve daha önce bahsedilen Hazreti Ömer Türbesi yakınlarındaki kayalıklarda bulunan izlerdir (Bağışkan, 1998;45). Kıbrıs adasında bu taşların özellikle arkeolojik alanlarda bulunması bunların tarihi süreç içerisinde bir çeşit değirmen olarak kullanıldıklarını ve bu taşların da bu değirmenlerin arbores adı verilen kısımları olduğu fikrini güçlendirmektedir. Bu taşların üzerindeki delikten geçen kimsenin o yıl şanslı olacağı, hastalıklardan korunacağı, o kişiye uğur getireceği ve bütün dualarının kabul edilerek cennete gideceğine inanılır. Bu durum Kıbrıslı Rumlar için de geçerli olmakla beraber Hacı Bektaş Veli kasabasında ve Kırşehir'in Kaman ve Mucur ilçelerinde olduğu üzere Anadolu'nun farklı noktalarında da Azap Taşı, Cennet Taşı, Delikli Taş gibi isimlerle anılan taşlar bulunmaktadır.

Kötü ruhların kendisini sardığı, bu yüzden hastalıklardan ve şanssızlıklardan kurtulamadığına inanılan kimse köylerin yakınlarında bulunan bu taşlara getirilir veya eğer mümkünse en yakın köydeki delikli taşa götürülür. Bu noktada asıl görev ise her zaman olduğu üzere yine kadına düşmektedir ve hasta olan kimseyi delikli taştan geçirecek olan da anneyle beraber yakından tanıdıkları bir başka kadındır. Delikli taş civarında hasta taşın içinden geçirilmeden önce yapılan ise genellikle hemen bütün inanç noktalarında uygulanan usulün aynısıdır. Kişi ya yedi defa yakınlardaki cami veya kilise gibi kutsal mekânların etrafında dolaştırılır. Ayrıca üzerindeki bütün elbiseleri ve giyecekleri çıkartılarak elbiseleri taşın üzerine sürülür. Hastanın delikten kolayca geçebilmesini sağlamak amacıyla taşın ortasındaki deliğe mum veya kandil yakılır, ayrıca şeker veya küçük hediyeler bırakılır.

Taşın bir tarafında anne beklerken diğer tarafta da annenin tanıdığı diğer kadın bekler ve hasta olan kişiyi onlar karşılıklı 3 defa delikten geçirirler. Kişinin delikten rahatça geçmesi hastalıklardan ve uğursuzluklardan kurtulacağına, taşın içinde sıkışıp geçmemesi ise öleceğine işaret olarak kabul edilir. Bu arada dualar okunur ve kişinin elbiselerinden bir parça orada bırakılarak veya hemen civardaki bir ağacın veya kayanın üzerine bağlanarak bu faaliyet sonlandırılır. Delik taş inancı Kıbrıslı Türklerde de, Kıbrıslı Rumlarda da aynı şekilde uygulanmaktadır. Örneğin ekmeğin kutsal sayılması ve Allah tarafından gönderildiğine inanılması, yanlışlıkla yere düşen ekmek kırıntısının öpülüp başa konulduktan sonra bir yere bırakılması bu özellikler arasındadır. Ayrıca bugün adanın güneyinde bulunan Baf'ta Fasula (Bağrı kara) köyü yakınlarındaki "Kadın Taşı" denilen taşın yanındaki galiyeneğa denilen çitlembik ağacına hasta çocukların iyileşmeleri için anneleri tarafından getirilmeleri, çocuğun elbisesinden veya yanlarında getirilen bir bez parçasından bir parça getirilerek buraya bağlanması da Kıbrıslı Türklerle Rumların ortak inanç özellikleri arasındadır. Bu çalışmada da görüleceği üzere kadınların medet umdukları durumlar genellikle kendilerince halledilemeyen sıkıntılı durumlardır ve bu aşamada Rum kadınlarıyla Kıbrıslı Türk kadınları arasında fazla da bir fark yoktur. Belki de Kıbrıs adasında en çok bilinen ve adak yakılan taş ise Afrodit'in köpüklerden doğduğuna inanılan ve Pedra Tou Romiou/Afrodit Kayalığı (Erdengiz, 2006; 28) olarak da bilinen kayalıktır. Denizin hemen kıyısındaki bu taş esasında Kıbrıs Türkleri tarafından Gâvur Taşı olarak nitelendirilirken Rumlar ise bu taşta Rum efsanelerinin en büyük kahramanı Digenis tarafından Arap korsanlara savrulan taşlardan dolayı Pedra du Romiou adını vermektedir (Nesim, 2007; 14).

Öte yandan hamile kadınlar çirkin ve tuhaf kişilere bakmazlar ve canları bir şey istediğinde herhangi bir yerlerine dokunmazlar. Böyle bir durumda hamile kadın eliyle başının üstüne dokunur. Hamile kadınlar çocuğun cinsiyetini öğrenmek için Karpaz bölgesinde Yalusa (Maltepe) ile Dipkarpaz arasındaki Yenegobedra isimli kadın taşına giderler. Burada yerden bir taş alınıp tükürüklenir, niyet tutulduktan sonra taş havaya atılır. Taş yere düştükten sonra tükürüklü tarafı üstteyse kız, değilse erkek olacağına inanılır. Ayrıca hamile kadınlar dışında karnı açılan ve hasta olan kadınlar da Korovyia (Kuruova) köyündeki Yemadusa, Yemadobedra, Kanlı Aş veya Köyün Doktoru olarak bilinen kahverengi taşta giderler. Burada taşın etrafı dolaşıldıktan sonra başlayan ritüel yaklaşık bir saat kadar devam eder ve hellim veya para konularak tören biter. Bu taşlar arasında belki de en özeli Gazi Mağusa'da bulunmaktadır (Genelkurmay, 1971;44). Efsaneye göre 1506-1508 yılları arasında tahtta kalan Kıbrıs Valisi Christopher Moro bir kıskançlık krizi sonrasında güzel karısı Desdemona'yı öldürür. William

Shakespeare tarafından bu olayın alınıp bir trajedi olarak Othello adıyla tekrar yazılması sonrasında kule artık Othello ismiyle anılır olmuştur (Parker, 1962;79). Gazi Mağusa Limanı'nda Cafer Paşa Sokağı ile Shakespeare Caddesi'nin keşiştiği bölgede bulunan Othello Kulesi'nin (Rustem, 1987; 102) hemen üzerinde bir aslan ve yavrusuna ait taş motifler bulunmaktadır. Yavrusunu yemeye çalışan aslan ve yavrusunun burada taş kesildiklerine inanılmaktadır. Halen bu taş işlemlerden birisi yerinde değildir ve özellikle aile içi ilişkilerin saygı çerçevesinde yürütülmesiyle ilgili olarak kutsal kabul edilen bir noktadır. Bugün Rum tarafında kalan Lefkara köyünde Pikna denilen noktada şifalı olduğuna inanılan bir ayazma ve hemen bu suyun yanında mermer bir yolla inilen Romalılardan kalma bir su kuyusu bulunmaktadır ve adak yeri olarak kullanılmaktadır (İzmen, 2005; 35). Aynı şekilde Yiğitler (Arçoz) köyünde de bugün yeni nesil pek hatırlamasa da Harem Bahçesi veya Harem Avlusu olarak da adlandırılan bir kutsal su pınarından bahsedilmektedir (Cemaliye Hasan, 17 Kasım 2010). Boğaz'dan Lefkoşa'ya inerken Ağırdağ yakınlarında neredeyse 1960'lı yıllara kadar suyu akan ve İnsuyu Pınarı denilen yer de ada halkının adak yerleri arasındadır (Sayın, 2003; 111). Bu arada Serdarlı (Çatoz) da genellikle kadınların rağbet ettiği son derece ilginç bir adak yeri bulunmaktadır. Adanın fethi sırasında şehit düştüğüne inanılan "Durmuş Dede" mezarı Serdarlı'daki önemli bir adak yeri olmasına rağmen bu adak yerinin bir orijinali, bir de sahtesi bulunmaktadır ve eski adak yeri ile yeni adak yeri arası da yaklaşık 100 metre civarındadır. Köy ilkokulunun hemen arkasındaki eski adak yerinde de, yeni adak yerinde de birer mezar bulunmaktadır ve buralarda gelen yabancılar da dâhil olmak üzere adak tutulup mum yakılmaktadır (Kıbrıs, 27 Şubat 2009). Ayrıca Lefkoşa'nın Girne'ye yakın dağ köyü Hamitköy'deki Seyran Dede adak yeri de son zamanlarda farklı amaçlarla derlenip tparlansa da önemli bir adak yeri durumundadır. Girne yakınlarındaki Lapta'da ise Paşa Konağı olarak bilinen noktadaki adak yeri yeni gelinler ve evlenmek isteyen genç kızlar tarafından 21 Aralık 1963 Kanlı Noel saldırılarına kadar ziyaret edilen yerler arasındadır. Öte yandan Kıbrıslı ozan Osman Türkay'a atfen ismi Ozanköy olarak değiştirilen köyde de bugün dört bir tarafı inşaatlarla çevrilmiş durumda bulunan Gari Deresi denilen yerde bir limon ağacının ve çiçeklerin süslediği Ali Paşa isimli bir adak yeri vardır ve dereyi atlayarak buraya gelenler genellikle evlendikten hemen sonra şükür ve teşekkür için gelen yeni gelinlerdir.

Kutsal Kabul Edilen Kişiler ve Adak Yerleri Üzerine

Kıbrıs adasında çeşitli hastalıklardan, sıkıntılardan kurtulamayan kadınlar ise üfürükçülere giderler ve bu kişiler genellikle hacı, hoca, papaz, yaşlı bir kadın veya yaşlı bir erkek olur. "Yanımızdan Uzaklar, Diğerleri,

Şeytan, Bin Daneliler, Yanımızdan Iraklar, Cin, Goncoloz, Galiganzaro, Albastı Garısı, Kötülük Perisi” gibi isimlerle adlandırılan kötü ruhlardan ve hastalıklardan kurtulmak içinse kitap açmak, muska yazmak, hastayı çileye koymak, hastalığı bağlamak, çivilemek veya kesmek, kökü insana benzeyen Mandragora/Adamotu/Kortongolo veya Trigungulu otuyla otunu çıkartmak ve kurşun, tuz veya eşek pisliğiyle korkuluk çıkartmak, üfürükçüler tarafından sağaltılan (hazırlanan) karışımları yıldıza koymak gibi usuller vardır. Öte yandan bu kötü ruhların sadece “gölgesi hafiflere” görüldüğüne inanılır. Aynı şekilde dilek, ihtiyaç, hastalık, başarı vs sebeplerle kilise ve camilere, türbelere, tekkelere, kutsal sayılan yerlere, taşlara ve ağaçlar adaklar adanır. Çaput, para, şeker, mum dışında “Gololambi” denilen kaplarda mum ile de adak adanır ve buna “Gandilini Yakma” denilir. Adağın yerini bulması ve duaların kabul olabilmesi için yapılanlar arasında kilise ve camilerin süpürülmesi, canlı hayvan adağı, sıtmaya yakalananların kilise veya camide üç kere yerlerde tekerlenmeleri de bulunmaktadır.

Bu usuller arasında ayrıca Dizdarköy’deki Aftiş Mağarası Kilisesi ve Kormacit Burnu’ndaki Ay Mavri Harabe Kilisesi gibi kiliselerde namaz kılınması, Baf’taki Neophyto Kilisesi ve Panaya’daki Crrysorrhoiatissa Manastırı’nda olduğu üzere kilise baş ikonuna yalvarılması, kilise veya camilerde bir süre hizmet edilmesi, kiliselerde yanan kandilden yağlanması gibi usuller de vardır. Aynı şekilde Girne’ye bağlı Zeytinlik köyünde ziyaret edilen ve mumlar yakılarak dualar edilen, çocuklarının olması, evlenebilmesi, sağlığına kavuşması için adaklar yakılan yerlerden birisi de köy meydanında bulunan Garip Dede Mezarı ve adak yeridir (Nesim, 2009;91). Bugünlerde neredeyse unutilan bir başka adak yeri ise Karaoğlanoğlu’da yaşlı bir keşişin ibadet yaptığı ve bazı hayırseverler tarafından yapılan eklemelerle bir ibadet yerine dönüşen adak yeridir. Şamdanlar, mumlar ve işlemeli bir haç sembolünün bulunduğu bu yer Türkler tarafından pek rağbet görmezken bugün özellikle ellerinde eski ve ayrıntılı gezi kitapları bulunan yabancılar ve Rumlar tarafından ziyaret edilmektedir.(Sayın, 2003; 112).

Adak ve Büyü Farklılıkları Üzerine

Öte yandan genellikle erkekler tarafından fazla itibar edilmeyen; ancak kadınlar tarafından her zaman sorunlara çare ve dertlere derman olacağı düşünülen ve inanılan halk inanışları arasında büyüler de bulunmaktadır. Özellikle karşı cinste ortaya çıkan soğukluk ve ilgisizlikle muhabbet konularında kadınlar tarafından yapılan veya üfürüğü kuvvetli, bilgili olduğuna inanılan kadınlara yaptırılan büyüler de söz konusudur. Bu büyüler arasında ilk etapta sayılabilecekler arasında mezar toprağıyla yapılan büyüler, cesetle yapılan büyüler, mezarlık veya camilerde mezar taşı üzerinde bulunan tabutla yapılan bidda büyü, mezarlıkta kazma kürek

tokuşturarak yapılan büyüler, kilise toprağıyla yapılan büyüler, ölü sabunu büyüsü, ölü suyu büyüsü, kepek büyüsü, civa büyüsü, uruba büyüsü, kahve ve sigara büyüsü, erkeklığı bağlama, mıhlama ve çivileme büyüsü, golyandro tohumu büyüsü, uyukuyu bağlama büyüsü, namaz kılarak beddua etme büyüsü, toplu iğne büyüsü, domuz yağı büyüsü, köfte büyüsü, muska büyüsü, yumurta büyüsü, kaşık, soğan, badem, muska büyüsü, hamaylı büyüsü, günlük büyüsü, bereket büyüsü, at nalı büyüsü, tatlı, meyve ve su büyüsü, saç büyüsü, zeytin, süt, tesbih ve sarımsak büyüsü bulunmaktadır (Bağışkan, 2006; 59–66)

Öte yandan çocuğı olmayanlar ilk etapta Apostolos Andreas Manastırı'na giderek, ayrıca Peyia köyündeki Ay Yorgi Kilisesi, Baf (Kasaba)'taki Ayios Solomonis Mezar Kilisesi ve Gazi Mağusa surlar içindeki Ayios Georgios Xorinos kilisesine “Boyuna Mum” ve “Ağırlığına Mum” adağı adayarak çocuk sahibi olabileceklerine inanırlar. Bununla birlikte adak yapılacak yerin uzak olması ve gidilememesi durumunda bir şişeye konulan zeytinyağı en yakın noktadan denize atılır. Lukrunu köyü yakınlarındaki Neron Dan Ammadi, Pitargu (Akkargı) ile Piskobu arasındaki ve Milou köyü yakınındaki “Göz” veya “Amadi” olarak bilinen kutsal sular ve Kurtaka Varsa, Monyat, Galobanayot, Pedula ve Ay. Anargirus Manastırı'nda bulunan ve kutsal kabul edilen kükürtlü sular kadınlar tarafından en çok rağbet gören sular arasındadır. Ayrıca adanın en kuzey noktasında bulunan Apostolos Andreas Manastırı'nın hemen altında ve denize yakın bir konumda bulunan çeşmenin suyu da özellikle göz hastalıklarına iyi geleceğine inanılmasının ötesinde Ortodoks Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilir. Özellikle hafta sonları ve Pazar günleri buraya gelen Kıbrıslı Rum kadınlar bu sudan içtikleri gibi yanlarında da götürmeyi ihmal etmezler. Vado (Böğürtlen), Gabbar çalısı, Ballura (Gonnara çalısı), Alıç ağacı (Galiyenege), Şinya, çaltı (Galon Antrobo), zeytin, incir, Mersin, kızılçam ve badem de gerek Kıbrıslı Rumlar gerekse Kıbrıs Türkleri tarafından kutsal sayılan ve adak adanıp çaput bağlanan ağaçlardır (Bağışkan, 1989;8). İlintilemek gerekirse aynı adak anlayışı ve inanç eksenini Akdeniz'in karşı yakasında da görülür ve hemen bütün bu ağaçlar özellikle Toros Yörükleri tarafından kutsiyetine inanılan ve üzerlerine adaklar bağlanılan ağaçlar arasındadır. Kıbrıs'ta ayrıca hasta çocukları iyileştirmek, yürütmek ve konuşturmak için kadınlar tarafından uygulanan ritüeller arasında çocuğun yedi kapıdan dilendirilmesi, dilendirildiğı yerlerden yedirilmesi, çocuğun gullurisini (yuvarlak çörek) yapıp bunun 4 yol ortasından 3 defa geçirilmesi, dikili taşlardan umduğunu bulamayan çocukların “yedi bütün başı denilen başından bir nikâh geçmiş kadından alınan unla yapılan çörekten geçirilmesi (Adalı, 2000; 112), “Bambaga” denilen kandille gece yaşlı bir üfürükçüye gidilmesi ve çocuğun

avsinlanması, hastanın, kadının veya çocuğun “Galiyeneges” denilen delikli taştan geçirilmesi, kilise veya cami etrafında döndürülmesi, hastanın üç-yedi defa cirilenmesi (tekerlenmesi) de bulunmaktadır. Göbeği düşen kadın ise yaşlı ve okumuş bir kadına götürülür ve burada yedi defa okutulur.

Adaklarla İlgili Olarak Yapılan Yemekler

Bu arada başta sağlık ve afiyet dilekleri yanında çocuklarının olmaması, çeşitli sağlık sorunlarının bir an evvel iyileşmesi, aile üzerinde olduğuna inanılan kötü ruhların ve nazarın uzaklaştırılması için yenilendiren yemekler arasında “Acelecı Bacı, Zekeriya Peygamber, Abu Dardar Dede” adına “Acelecı Bacı Helvası, Limasol’da ”41 Sultanlar Adak Helvası” veya bol soğanlı ve bol mercimekli olarak yapılan “Abu Dardar Dede Adak Pilavı” ve bir Yahudi peygamberi olan Zekeriya adına eskiden sadece Berat Kandili gecesi yapılan Zekeriya Sofrası da bulunmaktadır.

Kaybolan bir eşyanın bulunması için kadınlar tarafından Lefkoşa’da Devciler Hanı bitişiğinde mezarı bulunan Ethem Dede’ye gidilir ve mumlar yakıldıktan veya civardaki fakir fukara sevindirildikten sonra tıpkı Ankara, Karabük, Sivrihisar, Adapazarı yöresinde de olduğu üzere “Ethem Dede, Ethem Dede, gömleğin keten dede. Kaybettiğimi bulayım sana yedi göbek atacayım.” denilir. Uğursuzluk, hastalık, kötülük gibi sebeplerle taş kesildiğine inanılanlar ve buraların adak yerleri haline gelmesi konusunda ise Kıbrıs’ta Baf bölgesinde Amatuslu Genç Kadınların Efsanesi, Larnaka İskele Tuz Gölü Efsanesi, Ekmeğe Saygısızlıkta Bulunan Kadının Efsanesi, Girne Boğazı yakınlarında Ağırdağ ile antik Onişa yerleşim yeri arasındaki İnpınar’daki Yedi Gencin Efsanesi ilk akla gelenler arasındadır. Ayrıca süt veya meme anlamına gelen ve sütü kesilen kadınların ziyaret yeri olan ve içinde üzerine süt gibi bir sıvının damladığı insana benzeyen üç taşın bulunduğu Galusa/Galaktini/Galatusa Mağaraları ve Kormacit Galusa Mağaraları Efsanesi, Ermiş Kadın ile Yaşlı Kaynanasının Efsanesi, Aşağı Baf bölgesinde Mulla Mehmetler olarak da bilinen Hasan Ağa Tekkesi’nde gömülü olduklarına inanılan Acı Mehmed Bubaile Lalasının Efsanesi, Baf’ta Türklerin Gâvur Taşı, Rumların ise Petras Tou Romieu dedikleri Gâvur Taşı Efsanesi ve Beşparmak Dağı Efsanesi de her türlü kötülük, uğursuzluk ve hastalığa karşı adak adanılan yerler arasındadır.

Her ne kadar burada bahsedilen halkbilim özellikleri bütün Kıbrıs adasını ve bütün Kıbrıs Türklerini temsil etmese de genel olarak Kıbrıs Türk halkının geçmişten günümüze inanışları ve kadının bu ortamda sosyal pozisyonu göstermesi bağlamında ilginç tespitlere ışık tutmaktadır. Özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı öncesine kadar Rumlarla aynı toprakları paylaşmak zorunda kalan Kıbrıs Türk toplumunda bazı gelenek ve göreneklerin Rumlarla iç içe olduğu anlaşılır. Bu bağlamda 19. yüzyıl başından itibaren Kıbrıs sosyal hayatına egemen olan pek çok olay Kıbrıslı

Rum ozanlar tarafından da dile getirilmiştir. Bu noktada karşımıza çıkan ve Rum ozanların destanlaştırdığı bazı olaylar “Hristothulos M. Çapura tarafından 1892 yılında destanlaştırılan Hasanbulli Ağıtı, 25 Temmuz 1897 tarihli Hristoforos Kukullis imzalı Latif Ağa Ağıtı, 1905 tarihli, Yuannu Mihail imzalı Yenağralı Mehmet Ağa Ağıtı, 1931 tarihli Haralambos M. Azinas imzalı Nazire Mehmet Emin Ağıtı, 1924 tarihli aynı halk ozanına ait Fatma Hanım Ağıtı ve Dr. Behiç Bey ve Karısı Ağıtı ilk akla gelenler arasındadır (İslamoğlu, 2006; 23–111).

Sonuç

İnanç, gelenek ve göreneklerden en çok etkilenenler toplumda doğaldır ki genellikle kadınlar olmaktadır. Bu durum Kıbrıs Türk toplumu için de aynı şekilde geçerlidir. Öte yandan tarihte pek çok kavmin ve topluluğun akınına uğramış, farklı zamanlarda farklı kültürel yapıların iç içe yaşamak zorunda kaldığı Kıbrıs gibi bir adada ise toplumların inanç dünyası da dâhil olmak üzere birbirlerinden etkilenmemesi söz konusu olamaz. Bu bağlamda adanın kuzeyinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, güneyinde ise Güney Kıbrıs Rum Yönetimi kelimenin tam anlamıyla bir atölye çalışması halindedir. İnanç tabanı ve din gibi insanların nispeten hassas oldukları ve sınırları genellikle daha kalın çizgilerle çizilmiş olan dünyalarındaki farklılıkların çaresizlikler ve bir umut beklentisi içinde olan insanlar tarafından ne derece göz ardı edilebildiği veya bütün bu kültürel değerlerin birbirleriyle hoşgörü ortamında nasıl harmanlanıp iç içe geçtiğinin örnekleri bugün adada neredeyse aynı ritüellere sahip insanların davranış biçimleriyle ortaya çıkmaktadır. Belki de özellikle 1878 sonrası dönemi hep çalkantılarla geçen ve özellikle 1960’lı yıllardan itibaren keskin hatlarla ayrılmış iki toplum halinde yaşamak zorunda kalan Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs Türklerinin bir manastırda veya bir türbede ortak bazı değerlerde buluşabilmesi şüphesiz bu faaliyetlerin kadınların hoşgörüsü ve erkeklere nazaran daha ılımlı ve iyimser yaklaşımlarıyla da paralel olarak inanç ekseninin temelindeki karakteristiklerin benzerliklerini, belki de aynı kaynaktan beslendiklerini ortaya koymaktadır.

Kaynaklar:

Basılı Kaynaklar

ADALI, Kutlu, (2000), **Dağarcık II. Cilt**, Işık Kitabevi Yay., Lefkoşa.
ATUN, Ata (2005), **Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler, Cilt I**, Samtay Vakfı Yay., Gazi Mağusa, s. 25.

- BENĞİ, Yiğit Değer, (2007), **Herodotos, Tarih (Historiai)**, İstanbul.
- BERATLI, Nazım (2000), **Adı Cemile İdi**, Işık Kitabevi Yay., Lefkoşa.
- BOZKURT, İsmail ve ARNAUT, Fedora, (2006), **Yeniboğaziçi Halk Kültürü**, Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Gazi Mağusa.
- BRAUDEL, Fernand (2002), **Akdeniz; Tarih, Mekân, İnsanlar ve Miras**, Metis Yay., İstanbul.
- BULUT, A. Kadir (1997), **Ülkemin Şiir Atlası; Bütün Şiirleri**, Can Yay., İstanbul.
- GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, III. Cilt, 3.Kısım Eki, Kıbrıs Seferi**, Ankara, 1971.
- HATAY, Özer, (2006), **“Kıbrıslı Türklerde Mistik İnanç Sıçramaları”**, Kıbrıs Yazıları, Sayı 3, Lefkoşa.
- İSLAMOĞLU, Mahmut (2006), **Kıbrıs Rum Halk Edebiyatında Türkler İçin Yakılan Ağıtlar**, Lefkoşa.
- İSLAMOĞLU, Mahmut (2004), **Kıbrıs Türk Folkloru**, Ürün Yay., Ankara.
- İZMEN, Mehmet Ali, (2005), **Lefkara ve Lefkaralılar**, Özyurt Matbaacılık, Ankara.
- KESER, Ulvi, (2007) **Kıbrıs Ordusunda Katırcılar**, IQ Yay., İstanbul.
- KONULOĞLU, Çağla, **Anılarla Kıbrıs'ta Yaşam; 30 Yıl Güney'de, 1. Kitap**, Ateş Matbaacılık, Lefkoşa.
- LUKE, H. (1957) **Cyprus; A Portrait and Appreciation**, Londra.
- MATVEJEVIĆ, Predrag, (1987), **Akdeniz'in Kitabı**, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- MEAR, H. (1992) **Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölüm ile İlgili Adet ve İnanışlar**, Lefkoşa.
- NESİM, Ali ve Şevket Öznur, (2007) **Legends of Cyprus**, Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği Yay., Lefkoşa.
- NESİM, Ali, (2009), **Sosyal Yaşam ve Kültürüyle Templos; Social Life and Culture of Zeytinlik**, Gökada yayınları, Lefkoşa.
- PARKER, Robin, (1962), **Aphrodite's Realm**, Lefkoşa.
- RUSTEM K. and Brother, **North Cyprus Almanack**, Londra, 1987.
- TATTON-BROWN, V. (1997) **Ancient Cyprus**, Londra.
- TOPLA, Hasan (2006), **Mesarya'dan Notlar II**, Mavi Basım Yay., Lefkoşa.

Makaleler

- BAĞIŞKAN, T.(2006), **“Kıbrıs Folklorunda Cinsellikle İlgili Büyüler”**, Halkbilimi Dergisi, 20 (54); 59–78.

BAĞIŞKAN, T.(1997), “**Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamaları**”, (Yayına Hazırlayan Kani Kanol), Halkbilimi Sempozyumları II, Ankara, s. 51–78.

BAĞIŞKAN, T.(1989), “**Kıbrıs Folklorunda Sarılık Hastalığı**”, Halkbilimi Dergisi, Sayı 89, s. 7–11.

BAĞIŞKAN, Tuncer (1998), “**Halkbiliminde Taşların Üzerindeki İzlere Dayalı İnançlar**”, Halkbilimi Dergisi, Sayı 46, s. 44–46

BAĞIŞKAN, Tuncer (1994), “**Kıbrıs Halkbilimi ve Arkeolojisinde Delikli Taşlar**”, Halkbilimi Dergisi, Sayı 35–36, s. 5.

ERDENGİZ, Ahmet, (2006), **Gezginlerin ve Tarihi belgelerin Işığında Kıbrıs Kadınlarının Namusu ya da Afrodit’in Laneti**, Halkbilimi Dergisi, Sayı 54, s. 29.

KESER, Ulvi, (2009), “**Kıbrıs Türk Toplumunda Kadının Yeri; Kadın ve Halkbilim İlişkisine Kesitsel Bir Bakış**”, 21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar (Değişim ve Güçlenme) Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi 2009, Cilt IV, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 13–16 Ekim 2009, s. s. 613–624.

ILGAZ, Hasene, (1994), “**Bir Geziden Notlar; Kıbrıs Türk Gelenek ve Görenekleri**”, Halkbilim, Dergisi, Sayı 34, Nisan-Haziran 1994, s. 13.

SAYIN, M. Kemal, (2002), “**Girne Bölgesinde Anlatılan Şehit Mezarları ile İlgili Dört Söylence**”, (Yayına Hazırlayan Fatma Kükrer), Halkbilimi Sempozyumları IV, Ankara, s. 25.

Sürelî Yayınlar

Halkın Sesi

Kıbrıs

Kıbrıs Postası

Sözlü Tarih Çalışması

- a) Saadet Eseri ile 15 Kasım 2008 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.
- b) Gülten Tilki ile 27 Mayıs 2007 tarihinde Anamur’da yapılan görüşme.
- c) Emine Hasan ile 25 Haziran 1998 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.
- d) Cemaliye Hasan ile 17 Kasım 2010 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.
- e) Jeff Ertughrul ile 18 Ekim 2008 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.